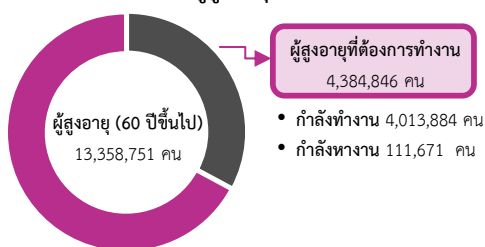

วิสาหกิจเพื่อสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัย

วิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ถือเป็นกลไกหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มความต้องการของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ซึ่งภาครัฐไม่สามารถตอบสนองได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินงานของ SE จะมีความยั่งยืนมากกว่าองค์กรเพื่อสังคมรูปแบบอื่น แต่ยังมีข้อจำกัดที่ภาครัฐควรมีการสนับสนุนเพื่อให้ SE มีความเข้มแข็งและสามารถหนุนเสริมการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทยให้ดียิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง และเป็นความท้าทายของประเทศในการมีมาตรการรองรับผลกระทบที่จะตามมาในด้านต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมาภาครัฐได้มีการส่งเสริมความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ทั้งมาตรการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่เป็นเหมือนหลักประกันด้านรายได้ การส่งเสริมการจ้างงานผ่านการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีกับสถานประกอบการที่จ้างงานผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพสามารถมีรายได้เพื่อดูแลตนเองและครอบครัว รวมถึงการมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงความครอบคลุมเพื่อช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และการมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่คอยดูแลผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่คนวัยสูงอายุต้องพบเจอกลับมีความหลากหลายทำให้รัฐไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง จึงเป็นบทบาทของหน่วยงาน หรือองค์กรภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สมาคม วิสาหกิจเพื่อสังคม หรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการช่วยปิดช่องว่างการดูแลผู้สูงอายุที่มีประเด็นปัญหาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยหนึ่งในองค์กรภาคประชาสังคมที่มีศักยภาพในการเข้ามาช่วยแก้ไขและดูแลปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัย คือ วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ซึ่งเป็นการดำเนินธุรกิจที่ไม่แสวงหากำไรสูงสุดให้แก่ผู้ประกอบการ แต่มีเป้าหมายหลักในการนำกำไรไปช่วยดูแลสังคมให้ดียิ่งขึ้น โดยการดำเนินการของธุรกิจประเภทนี้มีความยั่งยืนในการดำเนินงานมากกว่าองค์กรรูปแบบอื่น เนื่องจากเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการมาจากรายได้ของกิจการเป็นหลัก ไม่ได้อาศัยการรับเงินบริจาค ทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งส่วนใหญ่มักรู้จักขึ้นจากความร่วมมือของคนในพื้นที่ ทำให้มีความเข้าใจในปัญหาและสามารถแก้ไขได้อย่างตรงจุดมากขึ้น โดยปัจจุบันมี SE ที่ดำเนินการอยู่กว่า 323 แห่ง โดยมีตัวอย่าง SE ที่ดำเนินการแก้ปัญหาผู้สูงอายุในประเด็นต่าง ๆ อาทิ

แผนภาพ 17 จำนวนผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน

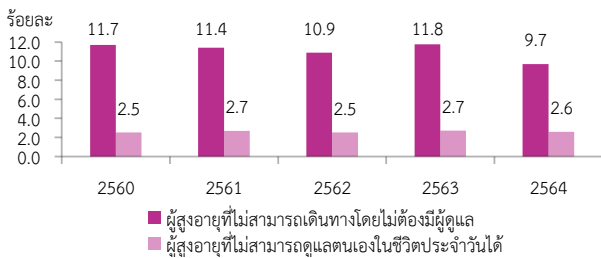
ที่มา: การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564
สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ด้านการจ้างงาน โดยในปี 2564 ผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 34.7

ยังคงทำงานอยู่ แต่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระ ทำให้ส่วนหนึ่งยังขาดหลักประกันสำหรับชีวิตหลังเกษียณ อีกทั้งยังมีผู้สูงอายุอีกกว่า 1 แสนคนที่ยังต้องการทำงาน แต่ไม่สามารถหางานได้ ซึ่งชุมชนเป็น SE ที่อยู่ภายใต้บริษัท อีอีที วอช แอนด์ ดราย จำกัด (ผู้ให้บริการร้านสะดวกซักแบบหยอดเหรียญ) ได้เห็นโอกาสและให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้และสร้างคุณค่าในตัวเองของผู้สูงอายุ

ที่ยังมีแรงกาย แรงใจ และยังสามารถทำงานได้ จึงเปิดบริการ “ฝากซัก อบ พับ กับป้าชุมชน” โดยจ้างงานผู้สูงอายุหญิงในพื้นที่ให้ทำหน้าที่ดูแลเครื่องซักและเครื่องอบผ้า ให้คำแนะนำแก่ลูกค้า รวมทั้งให้บริการพับผ้า ซึ่งจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนพร้อมกับสิทธิประกันสังคม โดยปัจจุบันได้ดำเนินการไปแล้ว 11 สาขา และมีเป้าหมายที่จะขยายการดำเนินการให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดจากปริมาณการใช้บริการของลูกค้า ที่ทำให้รายได้และกำไรของจุดบริการอาจยังไม่เพียงพอสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุหรือการขยายสาขาเพิ่มขึ้น

แผนภาพ 18 สัดส่วนผู้สูงอายุ จำแนกตามความสามารถในการดูแล ตนเอง

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ด้านสุขภาพ เนื่องจากการเข้าสู่วัยสูงอายุมัก

มาพร้อมกับการเสื่อมถอยของร่างกายและการเจ็บป่วยที่มากขึ้น ขณะที่สามารถดูแลตนเองได้น้อยลง โดยผู้สูงอายุกว่า 1.6 ล้านคน ไม่สามารถเดินทางโดยไม่ต้องมีผู้ดูแล ซึ่งในจำนวนนี้มี 4.5 แสนคน ที่ไม่สามารถดูแลตนเองในชีวิตประจำวันได้ ทำให้ผู้สูงอายุมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแลที่มากกว่าคน

ช่วงวัยอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ลูกหลานบางส่วนอาจมีความไม่สะดวกหรือไม่พร้อมในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่ง SE ที่เข้ามา มีบทบาทในการปิดช่องว่างด้านนี้คือ **Buddy homecare** ซึ่งเป็นบริการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน โดยจัดส่งพนักงานที่ผ่านการฝึกอบรมในหลักสูตรการดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะ (Caregivers) มาอยู่เป็นเพื่อนผู้สูงอายุ รวมถึงช่วยดูแลด้านสุขภาพ สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลในระยะพักฟื้น หรือรักษาอาการเจ็บป่วย/ดูแลสุขภาพเพื่อให้อยู่ได้นานที่สุด ซึ่งบริการดูแลมีทั้งรูปแบบรายวันและรายเดือน เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของลูกหลานในการหาผู้มาดูแลผู้สูงอายุแทน ซึ่งนอกจากจะเข้ามาดูแลผู้สูงอายุและลดภาระของลูกหลานแล้ว ยังมีการนำกำไรที่ได้จากการให้บริการดังกล่าวและเงินบริจาค ไปช่วยดูแลผู้สูงอายุที่ยากไร้ในพื้นที่ ผ่านโครงการ “ADOPT A GRANNY ปันสุขผู้สูงวัย” อีกด้วย ทั้งนี้ การสร้างความไว้วางใจแก่ครอบครัวผู้สูงอายุในการส่งพนักงานเข้าไปดูแล และการมีบุคลากรสนับสนุนที่เพียงพอ ยังเป็นข้อจำกัดของ Buddy homecare ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการขยายผลการดำเนินงานด้วย

นอกจากนี้ ยังมี **เยือนเย็น** ซึ่งเป็นบริการทางเลือกที่เข้ามาเติมเต็มการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะป่วยระยะสุดท้าย ที่ต้องการใช้ชีวิตในบ้านของตนเองและต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากการรักษาตามขั้นตอนของโรงพยาบาล อาทิ การผ่าตัด การใช้เคมีบำบัด การฉีดยา โดยเยือนเย็นจะมีการวางแผนการดูแลผู้ป่วยร่วมกับครอบครัวและรับฟังความต้องการของผู้ป่วยเป็นหลัก รวมถึงให้คำปรึกษา แนะนำวิธีการใช้ยาต่าง ๆ ตลอดจนจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดูแล อีกทั้งยังมีการติดตามอย่างต่อเนื่องทั้งการเข้าไปเยี่ยมเยียนเมื่อผู้ป่วยต้องการหรือมีเหตุอันควร หรือการติดตามผ่าน LINE ที่ทำให้สามารถติดตามและให้คำปรึกษาได้อย่างใกล้ชิดและทันทั่วทั้ง อย่างไรก็ตาม เยือนเย็นมีรายได้สำหรับการดำเนินการมาจากครอบครัวผู้ป่วยที่จ่ายให้ตามกำลังทรัพย์ และเงินบริจาคจากองค์กร/ภาคประชาชนทั่วไปที่ให้ความสนใจและเห็นความสำคัญ อีกทั้งยังมีความท้าทายในการสร้างความเชื่อมั่นในการรักษา และทำให้ญาติและครอบครัวเคารพการตัดสินใจของผู้ป่วยที่เลือกการรักษาวิธีนี้ ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดในการขยายให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่ต้องการใช้ชีวิตในช่วงสุดท้ายที่บ้านของตนเอง

ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจจากการอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังเช่นในอดีต โดยผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

พบว่า ผู้สูงอายุร้อยละ 35.5 มีความสุขอยู่ในระดับปานกลางและน้อย ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดกิจกรรมและบทบาททางสังคม ซึ่ง Younghappy ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยเชื่อมโยงผู้สูงอายุให้เกิดเป็นคอมมูนิตี้ มีการสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ และเพิ่มพูนทักษะความสามารถ ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมมีทั้งกิจกรรมนอกสถานที่และออนไลน์บนแอปพลิเคชัน “Younghappy” ที่เปิดโอกาสให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ต่าง ๆ หรือผู้สูงอายุที่มีความไม่สะดวกในการเดินทางให้สามารถเข้าร่วมได้ อีกทั้งยังมีกิจกรรมและหลักสูตรอบรมที่ไม่มีค่าใช้จ่าย ทำให้ผู้สูงอายุที่มีกำลังทรัพย์ไม่มากนักเข้าถึงได้อีกด้วย โดยปัจจุบัน

แผนภาพ 19 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับความสุข

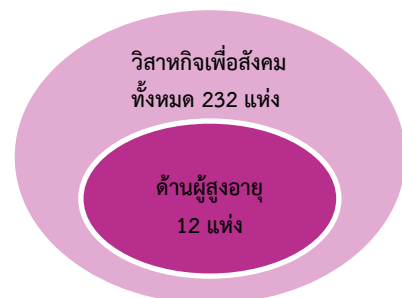
ที่มา: การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ความท้าทายในการสร้างความเชื่อใจให้แก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุในปัจจุบันมักมีความกังวลเรื่องการหลอกลวงของกลุ่มมิจฉาชีพ ซึ่งต้องมีการทำความเข้าใจและปรับวิธีการทำงาน

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า SE เข้ามามีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุได้ในหลายด้าน อย่างไรก็ตาม จำนวน SE ที่ดำเนินการด้านผู้สูงอายุยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็น SE ที่เน้นในด้านการเกษตร และการผลิตสินค้า อีกทั้งยังพบว่าการดำเนินการของ SE แต่ละแห่งยังมีข้อจำกัดในการดำเนินการ ซึ่งต้องมีการสร้างความเข้มแข็งต่อไป โดยปัจจุบันประเทศไทยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ SE มีการขยายตัวและมีขีดความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น และมีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม และ

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (สวส.) เป็นกลไกในการกำหนดแนวทางส่งเสริม SE ซึ่ง (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2566 – 2570 มีจุดเน้นในการส่งเสริมผู้ประกอบการ SE ให้ได้รับการอบรมและพัฒนาศักยภาพ รวมถึงการเข้าสู่สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ อาทิ การใช้ประโยชน์กองทุนวิสาหกิจเพื่อสังคม สิทธิประโยชน์ด้านภาษีสำหรับ SE ที่จดทะเบียนและผู้ลงทุนสิทธิประโยชน์ตามมาตราการจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุภาครัฐ สิทธิประโยชน์ด้านการระดมทุน อีกทั้งยังมีสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ จากภาครัฐ การส่งเสริมด้านการตลาด ผลิตภัณฑ์นวัตกรรม และเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะทางการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่จัดทำขึ้นโดย OECD¹⁵ อย่างไรก็ตาม ยังมีบางประเด็นที่ต้องดำเนินการเพิ่มเติม คือ

แผนภาพ 20 จำนวนวิสาหกิจเพื่อสังคมด้านผู้สูงอายุที่จดทะเบียนตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562

หมายเหตุ: ข้อมูล ณ วันที่ 27 เมษายน 2566

ที่มา: สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม

การสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดวิสาหกิจเพื่อสังคมใหม่ ต้องให้ความสำคัญกับ 1) การศึกษาวิจัยและจัดทำชุดองค์ความรู้ โดยอาจต้องมีการถอดบทเรียนการดำเนินงานของ SE ที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลวประเภทต่าง ๆ

¹⁵ UNECE, (2557), SOCIAL ENTERPRISES: WHAT CAN POLICIES DO TO SUPPORT THEM? สืบค้นได้จาก https://unece.org/fileadmin/DAM/ceci/documents/KBD_Newsletter/Issue_4/Noya_OECD.pdf

และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนและผู้ประกอบการ เพื่อเป็นแนวทางให้ SE อื่น ๆ ได้ศึกษาปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางแก้ไข ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบสามารถนำมาจัดทำฐานข้อมูลและพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อใช้จัดทำมาตรการส่งเสริม SE ในอนาคตได้อีกด้วย นอกจากนี้ ควรมีการจัดทำประเด็นเชิงสังคมด้านต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐยังดำเนินงานได้ไม่ครอบคลุมหรือต้องการพลังหนุนเสริมจากภาคส่วนอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา 2) **การสร้างแรงจูงใจในการทำธุรกิจรูปแบบ SE** ซึ่งควรมีการสนับสนุนในเชิงรุกให้สอดคล้องกับประเด็นที่จะดำเนินการ เช่น ประเด็นผู้สูงอายุ ประเด็นการดูแลผู้พิการ เป็นต้น โดยให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้งการสนับสนุนเงินทุน/ประสานแหล่งเงินทุน การอบรมให้ความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการ ซึ่งควรมีการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลใช้ในการขยายผลต่อไป และ 3) **การส่งเสริมให้เกิดการลงทุนและการเข้าถึงแหล่งทุนของ SE** ซึ่งอาจต้องเริ่มตั้งแต่การสร้าง ความเข้าใจของคนในสังคมและผู้ลงทุนเกี่ยวกับธุรกิจรูปแบบ SE ที่เป็นกลไกหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาสังคม เพื่อให้เกิดความสนใจและเห็นถึงความสำคัญ อีกทั้งยังต้องประชาสัมพันธ์ถึงสิทธิประโยชน์ในการลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ลงทุนใน SE และสำหรับประชาชนที่บริจาคเข้ากองทุนฯ ให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง เพื่อให้เกิดการลงทุนในด้านนี้มากขึ้น จากนั้นควรมีการจัดเวทีเพื่อจับคู่ผู้ลงทุนเข้ากับ SE หรือสร้างรูปแบบการระดมทุน (Crowdfunding) ใหม่ ๆ ให้ความหลากหลาย รวมถึงประชาสัมพันธ์กองทุนฯ ให้ผู้ประกอบการทราบ เพื่อเป็นช่องทางในการจัดตั้ง ปรับปรุง และยกระดับกิจการ

การสร้างความแข็งแกร่งให้กับวิสาหกิจเพื่อสังคมเดิม โดย 1) **การพัฒนาองค์ความรู้และการเสริมสร้างทักษะ** เนื่องจากผู้ประกอบการ SE ส่วนใหญ่มีความสนใจในการทำงานเพื่อสังคมแต่ยังขาดทักษะการบริหารธุรกิจ จึงควรมีการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ รวมถึงฝึกอบรมพัฒนาทักษะให้แก่ SE อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการพร้อมทั้งพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจให้เพิ่มขึ้น โดยอาจอาศัยกลไกของ สวส. สมาคมธุรกิจเพื่อสังคม (SE Thailand) และสถาบันการศึกษา อีกทั้งยังอาจจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้ประกอบการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน 2) **การสร้างเชื่อมั่นในการดำเนินงานของ SE ต่อสังคม** ซึ่งการมีเกณฑ์มาตรฐานและการรับรองคุณภาพ จะช่วยให้ประชาชนที่สนใจใช้บริการของ SE มีความไว้วางใจและเชื่อมั่นมากขึ้น อีกทั้งการเชื่อมโยงการดำเนินการของ SE เข้ากับการบริการภาครัฐ หรือการยกย่อง/ให้รางวัลแก่ SE ที่มีคุณภาพ ถือเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถสร้างการยอมรับของสังคมได้เช่นกัน และ 3) **การส่งเสริมการเข้าถึงตลาด** เนื่องจาก SE เป็นธุรกิจมุ่งเน้นการแก้ปัญหาสังคม ไม่เน้นการสร้างกำไร ทำให้แข่งขันได้ยาก และมักรับรู้ในวงจำกัด จึงต้องมีการส่งเสริมให้เข้าถึงตลาดมากขึ้น โดยการจัดการประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการให้กับประชาชนทั่วไปได้รับทราบ รวมทั้งส่งเสริมการจับคู่หรือสร้างความร่วมมือทางธุรกิจโดยเฉพาะกับธุรกิจขนาดใหญ่ เพื่อให้การช่วยเหลือ ผลักดันและเปิดโอกาสให้ SE เข้าถึงตลาดและมีกำไรที่จะนำไปใช้ในการทำงานเพื่อสังคมได้มากยิ่งขึ้น